

HET SACRAMENT VAN HET HEILIG DOOPSEL
EEN ROOMS-KATHOLIEKE VISIE IN GESPREK MET PINKSTERGEMEENTEN
Mgr. dr. Ben Janssens

Lezing van dr. Ben Janssens, pastoor in Bingelrade, tijdens de 13e dialoogbijeenkomst van rooms-katholieken en vertegenwoordigers van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE). Deze bijeenkomst was op 14 juni 2007 in het gebouw van de Evangelische Gemeenschap Roosendaal.

Vanuit de VPE sprak in die dialoogbijeenkomst ds. John van Eenennaam.
Dr. Janssens is docent systematische theologie aan de r.k. seminaries van de bisdommen Roermond en 's-Hertogenbosch en de diocesane vertegenwoordiger van het bisdom Roermond in het bestuur van de Katholieke Vereniging voor Oecumene.*

INHOUD:

INLEIDING

A. EEN THEOLOGISCHE BENADERING

B. LITURGIE VAN DE DOOP

C. ENKELE PASTORALE NOTITIES

D. OECUMENE

INLEIDING

"Het heilig doopsel is het fundament van heel het christelijk leven, de toegangspoort tot het leven in de Geest en de deur die toegang verleent tot de andere sacramenten" (1); met name ook tot de sacramenten van het vormsel en de eucharistie die samen met de doop de initiatie in het christelijk leven vormen. Hoe nu vanuit een katholieke visie te spreken over het heilig doopsel?

Allereerst zullen wij stil staan bij een theologische plaatsbepaling van het doopsel binnen het leven van de christen, binnen het leven van de geloofsgemeenschap, de Kerk (**A**). Vervolgens zal de liturgische viering van de doop binnen de rooms-katholieke Kerk aan de orde komen, te meer daar deze sinds het tweede Vaticaans Concilie een grondige vernieuwing heeft ondergaan (**B**). In een derde deel zal dan ingegaan worden op enkele pastorale conclusies, vooral met het oog op de huidige situatie van de dooppraktijk binnen de katholieke Kerk (**C**). Tenslotte wil ik eindigen - last but not least - met het bespreken van het oecumenisch karakter van dit sacrament (**D**).

A. EEN THEOLOGISCHE BENADERING

1. "Waterbad met het woord"

In de apostolische verkondiging wordt het doopsel aangeduid als "een waterbad met het woord" (Ef. 5, 26). Of het doopsel nu toegediend wordt in de vorm van overgieten of onderdompelen, in elk geval wordt het element water gebruikt. Dit element speelt een belangrijke rol. Het christelijk doopsel heeft als "waterbad" allereerst een achtergrond van algemeen-religieuze aard; samenhangend met de symboliek die aan water eigen is.

Van de ene kant brengt water het leven. Het is noodzakelijk voor het behoud van alle levende wezens. Anderzijds draagt het ook iets bedreigends in zich; het kan vernielen en verwoesten. Water is als symbool veelzinnig. Het verwijst naar reinigen, zuiveren, veranderen, naar leven geven én leven vernietigen. In verschillende godsdiensten komen rituele wassingen voor waarin het water de betekenis heeft de overgang te symboliseren van schuld naar schuldeloosheid, van een bestaan ten dode naar een nieuw leven.

"Waterbad met het woord". Het is de toevoeging van "het woord" dat de christelijke doop haar eigen specifiek karakter van sacrament verleent. "Het karakter van het sacrament wordt omschreven door de verbinding tussen materie en woord. Het materiële teken drukt de eenheid van de schepping en de opname van de kosmos in de godsdienst uit; het woord betekent de opname van de kosmos in de geschiedenis. Reeds in Israël komt nooit - zoals dat wel het geval is in vele zogenaamde natuurgodsdiensten - het kosmische teken als zodanig voor, bij voorbeeld de louter kosmische dans of het louter natuurlijke offer. Altijd komt bij het teken de uitleg, het woord, dat het teken in de verbondsgeschiedenis van Israël met zijn God situeert. (...). Deze structuur van het sacrament als woord en element vindt zijn oorsprong in het Oude Testament met zijn scheppings- en geschiedenis geloof, maar haar diepste uitwerking en fundering krijgt de tweevoudige structuur toch in de christologie, in het Woord dat Vlees werd, in de Verlosser, die tegelijk de scheppingsmiddelaar is" (2).

Daarom onderscheidt de christelijke doop zich - ondanks godsdiensthistorische parallellen - essentieel van vergelijkbare niet-christelijke doopraktijken. De christelijke doop is altijd betrokken op de persoon en het heilswerk van Jezus Christus. Deze geheel eigen betekenis wordt dus vooral verhelderd door het "woord" (uiteindelijk het "vleesgeworden Woord") dat het "waterbad" altijd begeleidt. Zij vormen een eenheid. Zij moeten samen verstaan worden. Samen werken zij in op de diepste lagen van het menselijke bestaan.

Sinds de Kerk bestaat, is er gedoopt. Niemand is vanaf dood en verrijzenis van Jezus lid van de Kerk geworden zonder eerst deze ritus te ondergaan. Gebeurtenissen in het leven van Jezus wijzen reeds in de richting van

het christelijke doopsel. Jezus liet zichzelf door Johannes dopen in de Jordaan. Omdat in dat gebeuren reeds wezenlijke elementen aan te wijzen zijn van het christelijk doopsel, zien niet weinige theologen er reeds een model in van het sacrament. Voor alles komt echter als bron van het christelijke doopsel Jezus' dood en verrijzenis in aanmerking. "Ik moet een doopsel ondergaan, en hoe beklemd voel ik mij totdat het volbracht is" (Lc. 12,50). In feite gaat het doopsel van de christenen terug op de dood en de opstanding van Christus. De jonge Kerk heeft haar doopraktijk gezien als een uitdrukkelijke opdracht van haar verrezen Heer. "Gaat dus en maakt alle volkeren tot mijn leerlingen en doopt hen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest" (Mt. 28, 19v.).

Het is vervolgens vooral Paulus die in zijn geschriften reeds vroegtijdig verder reflecteert op de zuiver christelijke betekenis van de doop. Wanneer iemand de doop ontvangt - zo Paulus - dan wordt het heilsgebeuren van Christus nu actueel aan hem opnieuw voltrokken. De dopeling sterft met Christus en verrijst met Hem. Onderdompeling en oprijzen uit het doopwater zijn hiervan het sacramentele teken. De oude mens wordt in de doop begraven. De gedoopte wordt een "nieuwe schepping" (Gal.6,15). Met Christus gestorven en opgestaan, wordt van hem voortaan gevraagd de zonde te mijden en zich in dienst te stellen van God en de mensen. "Door de doop in zijn dood zijn wij met Hem begraven, opdat ook wij, zoals Christus door de macht van de Vader uit de doden is opgewekt, een nieuw leven zouden leiden" (Rom. 6, 4).

2. De genade van het doopsel

De Pinksterpreek van Petrus vat de uitwerking van het doopsel heel kernachtig samen: "Ieder van u late zich dopen in de naam van Jezus Christus tot vergeving van uw zonden. Dan zult u als gave de heilige Geest ontvangen" (Hand. 2,38). Het

doopsel bewerkt dus reiniging van zonden en het ontvangen van de heilige Geest. Op deze wijze wordt de gedoopte opgenomen in het Lichaam van Christus, de Kerk. De inlijving in de Kerk gaat in de doop gepaard met een "merken": het doopsel bewerkt een onuitwisbaar merkteken.

1) Vergeving van de zonden

In het Credo van Nicea-Constantinopel (325, 381) wordt beleden: "één doopsel tot vergeving van de zonden". Het doopsel zuivert van de zonden die in het leven begaan zijn. Zelfs de wortel van het kwaad - de oerschuld, de erfzonde - wordt door het contact met Christus overwonnen. De oude mens sterft met Christus. Het door de zonde beheerste "ik" is niet langer meer slaaf van de zonde. Het verlossende handelen van Christus, de kracht van zijn verrijzenis, krijgt macht over hem.

Wel blijft in de gedoopte mens als gevolg van de (erf)zonde de neiging tot het kwade oftewel de "begeerlijkheid" ("concupiscentia"). Het Concilie van Trente heeft zich hierover uitdrukkelijk uitgesproken en deze begeerlijkheid, die neiging tot het kwade, aangewezen als voortkomend uit de zonde en weer aanzettend tot zonde, echter zelf géén zonde. "Omdat deze begeerlijkheid in de mens achtergebleven is met het oog op de strijd, is zij niet bij machte mensen te schaden die er niet mee instemmen en er zich moedig tegen verzetten met behulp van de genade van Christus Jezus" (3).

2) Ontvangen van heilige Geest

Wanneer bij de toediening van het sacrament de centrale handeling - het dopen - is voltrokken, volgt onmiddellijk het zalven met heilig chrisma. De geur van het chrisma verbeeldt de heilige Geest die in de doop geschonken wordt. Bij de plechtige zegening van het doopwater wordt gebeden: "Stort in dit water de Geest uit van Uw eengeboren Zoon en laat deze

mensen die toch geschapen zijn naar uw beeld, God en Heer, door het teken van de doop vrij zijn van al het kwaad dat hen raken kan, en doe ze kinderen zijn van uw geslacht, herboren uit water en heilige Geest" (4). Uit deze en andere teksten blijkt dat het sacrament zich onttrekt aan de vrije beschikking van de Kerk. De doopgenade is de vrucht van het afroepen van de Geest door de Kerk

Niet het water en de riten maken deze handeling tot "bad der wedergeboorte". De innerlijke vernieuwing is het gevolg van de kracht van de Geest (Tit. 3,5). Door de Geest zijn wij rein gewassen, geheiligd, gerechtvaardigd (1 Kor. 6,11). De heilige Geest maakt van ons die "nieuwe schepping" (Gal. 6,15). Hij maakt ons tot kinderen Gods (Gal. 4, 5-7). Juist deze heiliging door Gods Geest doet het christelijke doopsel wezenlijk verschillen van de Johannesdoop en de overige reinigingsriten in de verschillende godsdiensten. Door de heilige Geest is Christus in ons en zijn wij in Christus.

3) Inlijving in de Kerk, het Lichaam van Christus

Het doopsel is niet enkel een individueel in contact komen met Christus. Door het doopsel zijn wij ledematen van het lichaam van Christus geworden. "Daarom (...) zijn wij elkanders ledematen" (Ef. 4,25). Uit de doopvont wordt het ene Volk van God geboren. De gedoopten zijn "levende stenen" geworden voor "de bouw van een geestelijke tempel", voor "een heilig priesterschap"(1 Petr. 2,5). Door de doop heeft de christen deel aan het priesterschap van Christus, aan zijn profetische en koninklijke zending. Het doopsel maakt de gedoopte deelachtig aan het algemene priesterschap van alle gelovigen. Door de doop worden "wij allen één lichaam, Joden en Grieken, slaven en vrijen, en allen gedrenkt met één Geest (1 Kor. 12, 12-13).

Christen wordt niemand alleen voor zichzelf. "Eén christen is geen christen" (Tertullianus). Het eerste en fundamentele

sacrament verwijst ons onmiddellijk naar onze medegelovigen. Het bindt ons aan onze broeders en zusters tegenover wie wij - vrijwillig - verplichtingen op ons nemen. Paulus beklemtoont met grote nadruk dit één worden in Christus door de heilige Geest.

Zoals uit de doop verplichtingen voortvloeien, zo ook rechten: het recht om sacramenten te ontvangen in de Kerk, gevoed te worden met het Woord van God en steun te ondervinden vanuit de herderlijke zorg van de Kerk. Doopsel en Kerk horen in de visie van Paulus samen in één onverbreekbare samenhang: "Eén lichaam en één Geest, zoals gij ook geroepen zijt tot één en dezelfde hoop...Eén Heer, één geloof, één doop. Eén God en Vader van allen die is boven allen en met allen en in allen" (Ef. 4, 4-6).

4) Merkteken

Het doopsel tekent de christen met een onuitwisbaar sacramenteel merkteken. Ingelijfd in Christus, is de gedoopte gelijkvormig geworden met Christus (Vgl. Rom. 8,29). Hij behoort Hem toe. De leer over het merkteken is vooral ontwikkeld vanuit het onherhaalbare karakter van deze sacramenten. Dit merkteken wordt door geen enkele zonde uitgewist.

In de doop drukt de heilige Geest ons zijn stempel op. Vandaar dat het doopsel al in de oudste tijden de naam "zegel" of "bezegeling" droeg. "Het zegel maakt het de gedoopten mogelijk en verplicht hen ertoe, God te dienen door van harte aan de heilige liturgie van de kerk deel te nemen" (5). God heeft ons in Jezus Christus eens en voorgoed als zijn kinderen uitverkoren. Hij blijft trouw aan zijn keuze, ook als die niet beantwoord wordt.

Aan die uitverkiezing krijgen wij door ons doopsel deel. Omdat nu in Christus de "nieuwe schepping" een werkelijkheid is geworden die eens en voor

altijd hier op aarde gevestigd is, zal ook degene die "opnieuw geboren is uit water en Geest" deel hebben aan het onomkeerbare karakter van deze nieuwe schepping. Het sacramentele merkteken brengt deze onomkeerbaarheid en onherhaalbaarheid van ons christenworden tot uitdrukking. Hiermee wordt gezegd: in de doop geschiedt iets dat definitief is. Hier wordt een mens binnengeleid in het definitieve Christusgebeuren.

3. Geloof en doopsel

Bij Paulus kan men een serie teksten vinden die de rechtvaardiging van de zondaar aan het geloof koppelen: "Ik beweer juist dat de mens gerechtvaardigd wordt door te geloven, niet door de wet te onderhouden" (Rom. 3,28; vgl. 5,1). Anderzijds vindt men eveneens teksten die diezelfde rechtvaardiging met de doop verbinden, vaak in dezelfde Paulus' brieven. Denken wij met name weer aan Rom 6. Hetzelfde geldt ten aanzien van het ontvangen van de heilige Geest. 1 Kor. 12, 13 vermeldt dat de Geest ontvangen wordt door het geloof, Gal. 3, 2.14 door de doop!

Stoten wij hier op een dubbelheid in Paulus spreken zoals exegeten wel eens willen beweren? Geenszins! Geloof en doop schenken beide het nieuwe leven aan de mens. Men mag beide niet tegen elkaar uitspelen. Geloof én doop zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Geen doop zonder geloof en omgekeerd geen geloof zonder doop.

Men zou een drievoudige betrekking kunnen onderscheiden tussen geloof en doop (6). Allereerst, het geloof leidt naar de doop toe. "Toen zei Petrus: 'Kan iemand nog het water weigeren, zodat deze mensen, die juist als wij de heilige Geest ontvangen hebben, niet gedoopt zouden worden?'" (Hand. 10,47). Het geloof gaat aan de doop vooraf.

Vervolgens, de tekst van Rom. 6,3vv suggereert dat de structuur geloof-doop ook anders kan zijn. De doop wordt reeds voorondersteld, heeft reeds plaatsgevonden. De sacramentele symboliek van de doop (onderdompeling-oprijzen) wordt nu benut om op te roepen tot de noodzaak van een vernieuwing van leven vanuit het geloof. De geloofsverkondiging leidt dus hier binnen in de reeds plaatsgevonden doop. In dit tweede model van de verhouding geloof-doop komt sterk tot uitdrukking dat de weg van de christen nooit ten einde is. Deze teksten zijn doopherinneringen. Zij proberen de christen steeds weer terug te leiden naar de in de doop ingeslagen weg, om hem te blijven confronteren met dat nieuwe begin. Dus, het geloof gaat niet alleen aan de doop vooraf, maar de voorafgegane doop legt ook de grondslag voor telkens dat nieuwe begin in het geloof.

Tenslotte, teksten waarin de doop als "verlichting" wordt beschreven. Volgens deze teksten schenkt de doop het geloof. (Hebr. 6,4; 2 Kor. 4,6; Ef. 1, 18;3,9; 2 Tim. 1,10). "Omdat de doop een van de wijzen is waarop God zich ontfermt over de mens, kan van de toediening van de doop niet minder verwacht worden dan van de verkondiging van het evangelie. Is het evangelie kracht van God, waardoor het geloof gewekt wordt, dan is ook van de toediening van de doop het geloof als uitwerking te verwachten" (7).

Uit deze drie modellen blijkt dat de verhouding geloof-doop niet slechts verloopt volgens de structuur: het geloof gaat aan de doop vooraf (zoals de bestrijders van de kinderdoop benadrukken). De ene weg van de christelijke initiatie verloopt langs verschillende trajecten. Met doop en geloof is de christen nooit klaar. Hij is op een weg geplaatst waarlangs verder gegaan moet worden. Hij heeft doop en geloof nooit

achter zich, maar ook altijd ook nog voor zich.

De kinderdoop is dus mogelijk volgens het tweede model van de verhouding geloof-doop. Het kind wordt gedoopt met het oog op het latere geloof. In de kinderdoop komt bovendien tot uitdrukking dat dit nieuwe begin niet het werk is van eigen inspanningen, maar alleen afhangt van Gods vrije handelen. Niet alleen de doop is een geschenk van Gods genade, ook het geloof. Denken wij daarbij aan het derde model.

Hieruit kunnen wij de conclusie trekken dat doop en katechumenaat altijd moeten samengaan. Het katechumenaat gaat aan de doop vooraf, of volgt erop. De mogelijkheid van de kinderdoop is dus theologisch gezien legitiem. Of deze ook zo ideaal is, is een andere vraag! "Het is bedenkelijk dat men in de Kerk een wijze van dooptoediening die als grensgeval principieel mogelijk is, tot het praktische normale geval gemaakt heeft. Daarom moet kinderdoop niet als de ideale vorm van de dooptoediening gelden". (8)

4. Heilsnoodzakelijkheid

De heilsnoodzakelijkheid van de doop moet afgeleid worden vanuit de onovertrefbare en universele betekenis van Jezus Christus. Het woord van Jezus tot Nicodemus: "Voorwaar, voorwaar. Ik zeg u: als iemand niet geboren wordt uit water en geest, kan hij het Rijk Gods niet binnengaan" (Joh. 3,5) is in de geloofstraditie altijd zeer serieus genomen. Van hieruit is de doop als een sterke verplichting ervaren.

Achtergrond hiervan is het besef van het unieke en definitieve karakter van de Christus-openbaring. "Niemand kent de Vader tenzij de Zoon" (Mt. 11,27). "Niemand komt tot de Vader tenzij door Mij" (Joh. 14,6). De doop verbindt met Jezus. Heilsnoodzakelijkheid van de doop

is de concrete uitdrukking van het geloof in Jezus als de éne Middelaar tot de Vader.

Reeds vroeg werd echter het martelaarschap van een doopleerling als gelijkwaardig beschouwd met de toediening van de doop. In het martyrium geschiedt immers reëel hetgeen in de doop op sacramentele wijze plaats vindt: afdalen met Christus in de dood om met Hem te verrijzen. Verder spraken kerkvaders reeds over een doopsel van begeerte: een mens wordt gered wanneer hij volgens zijn geweten heeft geleefd en beslist naar de doop verlangd zou hebben wanneer hij de betekenis ervan gekend had.

Bovendien reikt de algemene heilswil van God uit boven bemiddeling door de Kerk en het sacrament (9). Gods mogelijkheden zijn groter dan die van de Kerk. "God heeft het heil verbonden met het sacrament van het doopsel; Hijzelf is echter niet aan zijn sacramenten gebonden" (10). "Ieder die zonder het evangelie van Christus en zijn kerk te kennen, de waarheid zoekt en de wil van God doet, in de mate waarin deze hem bekend is, kan gered worden. Men mag veronderstellen dat zulke mensen het doopsel uitdrukkelijk verlangd zouden hebben, indien zij er de noodzakelijkheid van hadden gekend" (11).

B. LITURGIE VAN DE DOOP.

Vóór de liturgievernieuwing van Vaticanum II werd er slechts één Orde van dienst gebruikt bij de toediening van de doop. Deze stamde nog uit het 1617. De teksten spraken tijdens de kinderdoop de zuigeling aan als volwassene. Allerlei vragen werden aan het kind gesteld alsof het deze reeds kon verstaan. Bovendien ook nog in het Latijn!

Na Vaticanum II zijn nu twee boeken verschenen: één met de Orde van dienst voor het doopsel van kinderen

("Ordo baptismi parvulorum", 1969) waarin vooral de actieve participatie van ouders, peter en meter een grote rol speelt; ouders spreken hun belofte uit het kind op te voeden in het christelijk geloof. Een tweede boek bevat de Orde van dienst voor het doopsel van volwassenen ("Ordo initiationis christianae adultorum", 1972).

Hoe verloopt nu zo'n doopviering? Na de opening volgt de dienst van het Woord. Geen sacrament immers kan gevierd worden zonder het geloof. Dit geloof wordt gewekt vanuit de verkondiging van het Woord. "Het geloof is uit het gehoor". Omdat de doop hét sacrament van het geloof is, zijn lezing uit de Schrift en uitleg door de celebrant onontbeerlijk. Bij de voorbede en het aanroepen van de heiligen in de litanie vragen de aanwezigen dat het sacrament vruchtbaar mag zijn. De dopeling wordt gezalfd met de olie van de doopleerlingen of de celebrant legt hem de handen op.

Dan volgt het centrale gedeelte, de eigenlijke doophandeling. Geen sacrament wordt gevierd zonder dankzegging en aanbidding. Daarom herinnert de celebrant eerst in een gebed tot zegening van het doopwater aan de grote weldaden die God door het water heeft geschonken. Gods genadevol handelen tijdens heel de heilsgeschiedenis wordt geprezen. Aansluitend richt de celebrant zijn bede tot de hemelse Vader. Hij moge zijn Geest in dit water uitstorten en de dopeling herboren doen worden "uit water en geest" (Joh. 3,5).

Door het afzweren van de Satan en het belijden van het geloof in de drieëne God wordt in naam van het kind door de ouders en andere aanwezigen of door de te dopen volwassene de geloofskeuze bevestigd. Daarop volgt de doop door drievoudige overgieting of "op de meest sprekende wijze voltrokken door de drievoudige onderdompeling" (12): "N, ik

doop u in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest".

In de afsluitende plechtigheden wordt de inhoud van het doopsel verhelderd door verschillende facetten van Gods genadewerk te belichten: zalving met chrisma, overdracht van witte doopkleed, overreiking van doopkaars ontstoken aan de Paaskaars. Bij de kinderdoop vindt nog een korte Effata-ritus plaats: opening van oren en mond om woord van God te horen en te belijden. Het Onze Vader wordt gebeden.

Wanneer een volwassene gedoopt wordt, kan hij of zij onmiddellijk daarna het heilig vormsel ontvangen en voor het eerst deelnemen aan de heilige eucharistie. Tot slot zegent de celebrant bij de kinderdoop de ouders en alle aanwezigen. Meestal volgt dan nog een toewijding aan Maria aan het Maria-altaar.

In de Orde van dienst voor de doop van volwassenen valt vooral op dat Vaticanum II "het katechumenaat voor volwassenen" hersteld heeft. Het is verdeeld over een drietal trappen of graden: 1) een prekatechumenaat; er vindt een eerste onderricht plaats; de afsluiting vormt een ritus van opname onder de doopleerlingen; 2) het volledige katechumenaat (de Ordo spreekt zelfs over "verschillende jaren"); afgesloten met een ritus van uitverkiezing en inschrijving tot de doop. Vervolgens vindt dan nog tijdens de Vastentijd een periode plaats van "innerlijke zuivering"; de liturgische Vastentijd bereidt dan voor op de initiatie die op Pasen plaatsvindt (3). De liturgische Paastijd wordt benut als de tijd van de mystagogie; de geïnitieerde groeit mede door deelname aan de sacramenten binnen in de gemeenschap met de Heer en met de Kerk.

De "Ordo" van de volwassenendoop kent naast deze uitgebreide vieringen ook een zogenaamde

"eenvoudige dienst" voor de initiatie van volwassenen; verder, een ingekorte dienst voor mensen die in levensgevaar verkeren; en tenslotte, een dienst voor reeds tijdens hun kinderjaren gedoopten die echter toen geen katechetisch onderricht ontvangen hebben. De dienst voor de doop van kinderen vanaf 7 jaar kent dezelfde trappen van katechumenaat als de doop van volwassenen.

Elke dooplechtigheid staat onder leiding van een gewijde ambtsdrager (bisschop, priester, diaken). Ofschoon het Nieuwe Testament er niet veel inlichtingen over geeft, kan toch vanuit een aantal gegevens opgemaakt worden: bij het ontstaan van een gemeente diende de stichter, de apostel, het doopsel toe. Wanneer de Kerk eenmaal in het leven was geroepen, werd het de taak van haar leider het sacrament toe te dienen (vgl. 1 Kor. 1,14-17).

Het rituale voorziet in de uitzondering: "wanneer er geen priester of diaken is en er sprake is van (acuut) levensgevaar...kan iedere gelovige, zelfs ieder die de goede intentie heeft, het doopsel toedienen. In sommige gevallen is dit zelfs een plicht" (13). De reden voor deze mogelijkheid ziet de Kerk in de universele heilswil van God (Vgl. 1 Tim. 2,4) en in de heilsnoodzakelijkheid van de doop (Vgl. Mc. 16,16).

C. ENKELE PASTORALE NOTITIES

In 2004 werden in ons land 34.600 kinderen gedoopt in de rooms-katholieke kerk. Sinds het jaar 2000 is het aantal gedaald met 5% per jaar; hiervan is wel 1,5% toe te schrijven op het conto van de daling van het aantal kinderen dat wordt geboren. In 2004 bedroeg het aantal rooms-katholieke dopelingen bijna 18% van alle levendgeborenen in Nederland. Tegenover deze daling van de dopelingen staat een lichte toename van het aantal

toetredingen: in 2004 waren dat 825 personen (14).

Mede door het proces van secularisatie en daarmee samenhangend het einde van de volkskerk met haar vanzelfsprekende geloofspraktijk, constateert men nogal eens in de pastoraal een discrepantie tussen de theologisch-kerkelijke betekenis van de doop en de motivatie van ouders.

Zeker in de vanouds katholieke streken kan men t.a.v. bepaalde sacramenten (met name doop en eucharistie) nog restanten aantreffen van een volkskerkelijk katholicisme. Ouders die nauwelijks nog participeren aan het kerkelijke geloofsleven, laten hun kinderen dikwijls dopen vanuit een sterk gewortelde traditie die op bepaalde momenten van het leven deelname aan bepaalde sacramenten een vanzelfsprekendheid acht. De vraag is dan: hoe men deze praktijk moet interpreteren en waarderen!

Is hier sprake van een sluimerend geloof dat via katechetisch doopgesprekken weer tot helderheid gewekt kan worden? De vraag dient zich in elk geval aan of men wel voldoende de specifiek-christelijke betekenis van dit sacrament beseft. Wordt de doop nog wel ervaren als het waterbad mét het woord? Met het vleesgeworden Woord, Christus? Het gevaar is groot dat men blijft steken in een algemeen-religieus aanvoelen, een kosmische spiritualiteit gerelateerd hoogstens aan God als Schepper.

Viering van de "nieuwe schepping" wordt dan versmald tot loutere dankbaarheid om het geschenk van de geboorte van dit nieuwe leven. Het gevaar bestaat dat het sacrament dan opgevat wordt als een rituele geboorteviering, een korte rituele inleiding tot de uitvoerig er op volgend "geboorteborrel". De specifieke christelijke betekenis van gelijkvormigheid aan Christus' dood en verrijzen, het

ontvangen van zijn heilige Geest, de inlijving in zijn Lichaam, de Kerk, gaat dan verloren!

Het mag duidelijk zijn dat in deze situatie een gerichte en structurele dooppastoraal noodzakelijk is. Het doopgesprek met groepen van ouders is van vitaal belang, voor en na de doop. De katechese omtrent de initiatiesacramenten van vormsel en eucharistie kunnen daarbij vervolgens weer aanleiding zijn tot een of andere vorm van "doopherinnering". Deze "doopherinnering" zou wellicht qua liturgische viering niet slechts beperkt moeten blijven tot de jaarlijkse hernieuwing van de doopbeloften tijdens de Paaswake.

Aparte vieringen van "doopherinnering" zouden met deelname van leden van andere kerken en kerkelijke gemeenschappen ook oecumenisch gezien van betekenis zijn. Het Lima-rapport spoort hiertoe aan. In Duitsland worden sinds de "Kirchentag" in Aken in 1986 op Katholiekendagen en Kerkendagen dergelijke vieringen reeds gepraktiseerd (15).

Een verheugend fenomeen in de verkondiging sinds Vaticanum II is het appél op de gelovigen zich bewust te worden van de doop- en vormselgenade; en wel met het oog op het groeiend besef van mede-verantwoordelijkheid van álle gelovigen binnen de Kerk (16). Het begrip "algemeen priesterschap" heeft in dit verband een herwaardering gekregen.

Niet het schrijnend tekort aan ambtsdragers moet allereerst aansporen tot het appeleren op het eigen charisma van elke gelovige binnen de Kerk. Maar positief gesproken, de doop- en vormselgenade die ieder heeft mogen ontvangen. De gave van de heilige Geest wordt in de gedoopte onmiddelijk tot een opgave van actieve gelovige participatie. De weg van het doopleerling-zijn duurt een

leven lang, van ieder met zijn eigen charismata, met eigen rechten en plichten (17).

D. OECUMENE

Wat de oecumenische betekenis van de doop betreft kan men vooral wijzen op de teksten van Vaticanum II en vooral ook op het zogenaamde Lima-rapport: "Doop, Eucharistie, Ambt. Verklaring van de Commissie voor Geloof en Kerkerode van de Wereldraad van Kerken", Lima 1982.

Vaticanum II spreekt over de doop als "een fundamentele band van eenheid" tussen alle gedoopten oftewel als "de sacramentele band van de eenheid die zijn kracht uitoefent tussen allen die erdoor zijn wedergeboren". Een drietal teksten van Vaticanum II gaan uitdrukkelijk hierop in.

"Met de gedoopten die de erenaam van christenen dragen, doch het volledige geloof niet belijden, of de eenheid van gemeenschap onder de opvolger van Petrus niet in stand houden, voelt de Kerk zich op velerlei wijzen verbonden..." (LG nr.15).

"Want zij die in Christus geloven en op de juiste wijze zijn gedoopt, treden in een zekere, zij het niet volkomen gemeenschap met de katholieke Kerk. (...). In het doopsel gerechtvaardigd door het geloof, worden zij in Christus ingelijfd. Zij voeren daarom met recht de naam van christenen en door de zonen en dochters van de katholieke Kerk worden zij terecht als broeders en zusters in de Heer erkend". (UR nr. 3).

"Het doopsel vormt ...de sacramentele band van de eenheid die zijn kracht uitoefent tussen allen die erdoor zijn wedergeboren. Toch is dit doopsel op zich niet meer dan een eerste begin. Want het is immers geheel gericht op het verkrijgen van de volheid van het leven in Christus.

Daarom is het doopsel gericht op de volledige belijdenis van het geloof, op de volledige inlijving in het heilsinstituut zoals Christus zelf het heeft gewild, kortom op de volledige opneming in de eucharistische gemeenschap" (UR nr.22).

In ons land heeft de dooperkenning tussen de R.K.-kerk en de Nederlands Hervormde Kerk in 1966, met de Gereformeerde kerken in 1968 en met de Evangelisch-Lutherse kerk in 1968 een doorbraak betekend. In de context van deze dooperkenning zijn er uiteraard vele publicaties verschenen die het oecumenische karakter van de doop nog eens van verschillende zijden hebben onderstreept.

Het meest evenwichtige en ook meest invloedrijke oecumenische document in deze is nog steeds het Lima-rapport. In hun reactie op dit rapport zijn de Nederlandse bisschoppen met de grondlijnen van dit rapport wat de doop betreft grotendeels accoord gegaan. (Oecumenisch vademecum Li 46-48) (18).

"Door hun doop worden christenen verenigd met Christus, met elkaar en met de kerk van alle tijden en plaatsen. Onze gemeenschappelijke doop, die ons met Christus in geloof verenigt, is dus een fundamentele band van eenheid. Wij zijn één volk en zijn geroepen om één Heer te belijden en te dienen, overal over de hele wereld. De gemeenschap met Christus, waaraan wij allen door de doop deel hebben, heeft belangrijke gevolgen voor de christelijke eenheid. (...). Daarom vormt onze ene doop in Christus een oproep aan de kerken om hun verschillen te overwinnen en hun gemeenschap zichtbaar te maken" (Lima-rapport II, 6).

Lima constateert een tegenspraak (het rapport spreekt over een "gebroken christelijke getuigenis") tussen de eenheid in de doop, de wederzijdse erkenning van

de doop aan de ene kant én de de facto voortdurende scheiding anderzijds.

Het doopsel vormt "de sacramentele eenheid" van alle in de naam van de drieëne God gedoopten. Deze doop bevat als zodanig een dringende oproep het streven van de eenheid van allen die zich christen noemen vastbesloten en krachtig voort te zetten. De heilige Geest is aan het werk in het leven van mensen, voor en bij en na hun doop.

Het oecumenisch gesprek van de Katholieke Kerk met de Pinkstergemeenten zal zeker ook ten aanzien van dit initiatiesacrament van de doop uiterst vruchtbaar kunnen zijn. Onze gemeenschappelijke grondslag is ons

geloof in Jezus Christus als Heer en als Verlosser. Het is de heilige Geest die ons tot die belijdenis voert. Het zou goed na te denken wat de band van eenheid uitmaakt: de uniciteit van Jezus Christus of de erkenning van de doop!

Het christelijk geloof heeft zijn eerste belijdenisformulering gekregen in de directe context van het sacrament van het heilig doopsel. Bidden wij dat de weg naar de éne belijdenis ook nu weer zijn oorsprong en vitale bron mag blijven vinden in de doop; dat wij allen vanuit het charisma van de heilige Geest getuigen van ons gemeenschappelijk geloof in de ene levende Heer.

NOTEN

- (1) Katechismus van de Katholieke Kerk (=KKK), 276
- (2) J. Ratzinger, Doopsel, geloof en kerkverbondenheid, in: *Communio* 1 (1976) 205-224
- (3) DS 1515
- (4) Liturgie van de sacramenten en andere kerkelijke vieringen. Het doopsel van kinderen, NRL, 1976, 56. Liturgie van de sacramenten en andere kerkelijke vieringen. Het doopsel van volwassenen, NRL 1977, 125
- (5) KKK, 286
- (6) Vgl. W. Kasper, Glaube und Taufe, in: W. Kasper (Red.), *Christsein ohne Entscheidung oder Soll die Kirche Kinder taufen*, Mainz, 1970, 144-152
- (7) E. Schlink, *Lehre von der Taufe*, Kassel 1969, 105, geciteerd in: W. Kasper, o.c., 150.
- (8) W. Kasper, o.c., 157
- (9) Bovendien is de vraag naar de heilsmogelijkheid van ongedoopte kinderen niet meer zo'n dringende vraag als zij vroeger was. Onlangs heeft de Pauselijke Theologencommissie (een adviesorgaan van de paus) gepleit voor een opgeven van de theologische hulpconstructie van het zogenaamde "voorgeborchte" ("limbus puerorum": ongeboren kinderen zouden weliswaar de gelukzalige Godsaanschouwing van de hemel ontberen, maar niet de hellestraffen ondergaan! Vgl. *Herderkorrespondenz* 61 (2007) 275v.
- (10) KKK, 283

(11) ibidem, 284

(12) ibidem, 280

(13) Liturgie van de sacramenten en kerkelijke vieringen. Het doopsel van kinderen, NRL, 18

(14) Vgl. rkkerk, nl, jrg. 3, nr. 20, 3v.

(15) Vgl. LThK 9, kol. 1299v. (Taufgedächtnis).

(16) Vgl. de Postsynodale Apostolische Exhortatie van paus Johannes Paulus II: Christifideles Laici, 1988, nr. 10vv.

(17) De Geest spreekt binnen in onze tijd de rooms-katholieke Kerk onmiskenbaar sterk door middel van de zogenaamde nieuwe kerkelijke bewegingen. Een van deze bewegingen heeft zijn eigen spiritualiteit helemaal gebouwd op een levenslange beleving van het katechumenaat: de Neo-katechumenale Weg.

(18) Het is in dit verband tekenend dat een recent uitgegeven katholiek theologisch handboek van de hand van de duitse katholieke theoloog Harald Wagner in de behandeling van het sacrament van het doopsel zich geheel beperkt tot een bespreking van de tekst van het Lima-rapport (H. Wagner, Dogmatik, Stuttgart 2003, 304-314).

*Vanuit de VPE sprak 14 juni 2007 over de doop predikant John van Eenennaam. Zie nr. 0183 op www.stucom.nl.

Vindplaatsen op internet:

Andere teksten uit de dialoog tussen RKK en Pinksterkerken: www.stucom.nl/dialoog

Lima-tekst/BEM-rapport: www.oecumene.nl onder documenten.

Conciliebesluiten Vaticanum II: <http://www.stvitus.nl/concilie/>

Katechismus van de Katholieke Kerk (=KKK): <http://www.stvitus.nl/kkk/>

Het *persbericht* met verslag van deze 13e dialoogbijeenkomst is nr. 0184 op www.stucom.nl.

Zie verder in de rubriek *Dialoog Rooms-katholieken - Pinkstergelovigen*.

Dit is document 0182 op www.stucom.nl